

Φόβος, φοβάμαι.. Ασφάλεια, ασφαλής...

«– Μαμά, φοβάμαι!

– Τι φοβάσαι, καρδιά μου;

– Το σκοτάδι.

– Έλα εδώ να σε αγκαλιάσω.

Και αυτός πήγε και χώθηκε στην ασφάλεια της αγκαλιάς της.»

Από παιδικό παραμύθι

«...η καθαριότητα και βέβαια η ασφάλεια αποτελούν προτεραιότητα...»

Από προεκλογικό φυλλάδιο υποψηφίου δημοτικού συμβούλου των δημοτικών εκλογών του 2002, στο δήμο Αγ. Παύλου
Θεσσαλονίκης

«...οι ολυμπιακοί αγώνες θα διεξαχθούν με απόλυτη ασφάλεια...»

Διαρκώς επαναλαμβανόμενη δήλωση από κυβερνητικά χείλη

«– Φοβάμαι τώρα με τους καινούριους γείτονες.

– Γιατί;

– (ψιθυρίζει καθώς κρέμεται από τα κάγκελα σε μια προσπάθεια να μην ακουστεί από τους διπλανούς) Μα είναι
Αλβανοί! Ποιος ξέρει τι φασαρία θα κάνουν!»

Η θορυβώδης γειτόνισσα μου

«Φοβάμαι να τα στείλω σ' αυτό το σχολείο. Δε βλέπεις σε τι κατάσταση είναι; Πάνω στο δρόμο και όποιος θέλει μπαίνει
όποιος θέλει βγαίνει. Ξέφραγο αμπέλι. Το ιδιωτικό παρέχει καλύτερη ασφάλεια συν τοις άλλοις.»

Από συζήτηση για το πού θα πάνε σχολείο τα ανίψια μου

«Φοβάμαι να γυρνάω αργά το βράδυ σπίτι. Δεν νοιώθω ασφαλής. Κοιτάζω διαρκώς πάνω από τον ώμο μου.»

Κοινότοπη δήλωση θηλυκού γένους

«Η ασφάλεια στους χώρους του πανεπιστημίου αποτελεί ύψιστο μέλημα της συγκλήτου.»

1995, λίγο πριν τη φωταγώγηση και την πρόσληψη καινούριων φυλάκων στο ΑΠΘ

«Η σχέση μου δεν μου παρείχε ασφάλεια. Τον άφησα.»

Δήλωση συναδέλφισσας

«Φοβάμαι πως θα απολυθώ αν απεργήσουμε.»

Από μεσήλικη, παρ' ολίγον συναδέλφισσα μητέρα δύο παιδιών σε βιοτεχνία παραγωγής λαμπάδων όπου το αφεντικό
δεν ήθελε να κάνει προσλήψεις ώστε να μπορεί τουλάχιστον να μας απολύει. (Αν και βάσει νόμου απαγορεύεται η
απόλυση εργαζομένου/νης επειδή απεργεί)

«Θέλω μια δουλειά που να μου παρέχει ασφάλεια.»

Από παλαιότερη διαφήμιση για θέσεις στο στρατό

Φόβος, φοβάμαι...

Ασφάλεια, ασφαλής...

Χωρίς να είμαστε σε θέση και χωρίς να θέλουμε να δώσουμε ένα συγκεκριμένο ορισμό της έννοιας της ασφάλειας στην
παρούσα ιστορική συγκυρία, αναγνωρίζουμε ότι η ασφάλεια αποτελεί αφενός τη βάση του σύγχρονου ρητορικού
οικοδομήματος της εξουσίας και αφετέρου το πρώτιστο μέλημα κάθε ανθρώπου που έχει κάτι να χάσει και τίποτα να

φανταστεί. Το δόγμα της ασφάλειας από ένα σημείο και πέρα δεν χρειάζεται καν να επιβληθεί. Στηρίζεται σε μια πραγματική κοινωνική συνθήκη, την οποία διαμορφώνει και παράλληλα διαμορφώνεται απ' αυτήν. Έχει την ευελιξία να είναι αίτημα συλλογικό και ατομικό ταυτόχρονα, ψυχικό και πολιτικό.

Η ολοκληρωτική διάδοση του όρου ασφάλεια δεν μπορεί παρά να συνδέεται με έναν πραγματικό πολλαπλασιασμό των φόβων και ένα γενικευμένο αίσθημα ανασφάλειας που με διαφορετικό τρόπο χαρακτηρίζει όλες τις κοινωνικές τάξεις. Το αίσθημα ανασφάλειας προϋποθέτει κάποια υφιστάμενη απειλή. Ο κίνδυνος, υπαρκτός ή φανταστικός –δεν έχει και πολύ μεγάλη σημασία–, γεννά το φόβο. Ο φόβος ενώνει με πανίσχυρους δεσμούς, όσο κι αν είναι δεσμοί αλληλοκαταστροφικοί και κανιβαλικοί, ωφέλιμοι μόνο για την αναπαραγωγή του ίδιου του φόβου. Ο φόβος είναι μια δραματική μορφή μοναξιάς. Μια οριακή μορφή, που δημιουργεί ένα άτομο αποκομμένο απ' όσα υπάρχουν έξω απ' αυτό, σε στάση άμυνας. Αυτή η λογική του φόβου αλλοιώνει σιγά-σιγά τις αξίες, μέχρι το σημείο που ο φόβος μεταβάλλεται σε «φονιά».

Ζούμε σε μια εποχή μειούμενων προσδοκιών. Η εικόνα του κόσμου σήμερα χαρακτηρίζεται από το αίσθημα μιας πρωτόγνωρης αβεβαιότητας, όχι μόνο σχετικά με την τύχη και τις ικανότητες του καθενός, αλλά και σχετικά με τη μελλοντική μορφή του κόσμου, τον τρόπο διαβίωσης και τα κριτήρια με τα οποία θα κρίνουμε το σωστό και το λάθος στη ζωή μας. Οι διαστάσεις της τωρινής αβεβαιότητας περιλαμβάνουν όλο το φάσμα της ζωής, διαμορφώνοντας μια περιρρέουσα ατμόσφαιρα κινδύνου. Η σχέση ανθρώπου – εξουσίας, μια σχέση απόλυτης δύναμης από τη μια και απροσπάτευτης αδυναμίας από την άλλη, ενισχύεται με την ολοένα αυξανόμενη επιβολή της εξουσίας. Μοιάζει σαν η εξουσία και οι κοινωνικές δομές που χαρακτηρίζουν τη συγκεκριμένη ιστορική της φάση να παράγουν μια γενικευμένη ανασφάλεια, τον έλεγχο και τη διαχείριση της οποίας αναλαμβάνουν στη συνέχεια πάλι οι ίδιες, ώστε να διαιωνίζουν την ύπαρξή τους. Η διαδικασία αυτή εσωτερικεύεται και στο μυαλό του κάθε ανθρώπου. Μόνο που και πάλι η παραγόμενη ανασφάλεια τίθεται προς διαχείριση στην εξουσία. Η ταύτιση των ατομικών «συμφερόντων» με τις επιδιώξεις της κυριαρχίας οδηγεί στην αδιαφορία για τις συνθήκες της καθημερινής ζωής και την πορεία του ανθρώπου στον πλανήτη γη. Το «εις οίονος άριστος αμύνεσθαι περί πάρτης», η ηθική του ανταγωνισμού, πηγαίνει χέρι χέρι με τη ματαιότητα, την καχυποψία για τον διπλανό και τον αυτοεγκλεισμό. Πέραν των υλικών «αναγκών», το κενό, σ' έναν παροξυσμό διαστροφής, αντιμετωπίζεται με την ανάπτυξη της γενετικής, της κρουγονικής, της επιδίωξης εντέλει της αθανασίας – τη φρίκη μιας αιώνιας επανάληψης του υπάρχοντος. Ο φόβος του ανθρώπου να αντικρίσει κατάματα τον ίδιο του τον εαυτό και την πραγματικότητα τον καθιστά τελικά πειθήνιο υποτακτικό, μόνο ανάμεσα σε πεθαμένα νοήματα.

Συλλογικά οράματα και καθολικά σχέδια, μέσω των οποίων παλιότερα οι άνθρωποι αποκτούσαν μία αίσθηση νοήματος και οικοδομούσαν την προσωπική τους ταυτότητα, σήμερα απουσιάζουν. Όπως κάθε δεσμός διαλύεται σε διαδοχικές συναντήσεις, έτσι και κάθε ταυτότητα σε διαδοχικά φορεμένες μάσκες. Η εικόνα του εαυτού διαιρείται σε μια σειρά από στιγμιότυπα χωρίς συνοχή και τελικό ιδεατό στόχο. Η οικοδόμηση μιας ταυτότητας αντικαθίσταται από διαρκώς συναρμολογούμενες και αποσυναρμολογούμενες μορφές.* Βοηθείται και παροτρύνεται κανείς προς αυτή την αλλαγή διάθεσης από μια αγορά που είναι οργανωμένη αποκλειστικά πάνω στην καταναλωτική ζήτηση. Η ζήτηση αυτή διατηρείται μόνιμα ανικανοποίητη, αποτρέποντας την απολίθωση οποιωνδήποτε αποκτημένων συνθημάτων κι ερεθίζοντας την όρεξη των καταναλωτών για πιο έντονες αισθήσεις και νέες εμπειρίες. Μία αίσθηση, ωστόσο, εσωτερικού κενού και ματαιότητας ενισχύει και ενισχύεται από αυτήν την καταναλωτική ηθική. Κενό που δεν μπορεί να καλυφθεί ούτε με «ταυτότητες» ούτε με «ορθότητες» – μόνο η συνείδηση μπορεί, αλλά βρίσκεται στ' αζήτητα.

Τα όνειρα του πλουτισμού και της προσωπικής ανάδειξης συνθλίβονται (δεν θα τα κλάψουμε κιόλας), μαζί με τις παροχές του «κοινωνικού» κράτους. Η κοινωνική ανισότητα αυξάνεται και πληθαίνουν αυτοί που υφίστανται ολοένα και στυγνότερη εργασιακή εκμετάλλευση. Καμιά δουλειά δεν είναι εγγυημένη, καμιά θέση δεν είναι απόλυτα αξιόπιστη, καμιά ικανότητα δεν είναι μόνιμα χρήσιμη, η πείρα και η τεχνογνωσία μόλις αποκτηθούν μετατρέπονται σε μειονέκτημα και οι δελεαστικές καριέρες μετατρέπονται σε μονοπάτια που οδηγούν στην αυτοκαταστροφή. Στις δε χώρες του τρίτου κόσμου εκατομμύρια άνθρωποι εξοντώνονται στα κάτεργα της καταναγκαστικής εργασίας. Εκεί η βία είναι συχνά τόσο ωμή, ώστε τα προσχήματα περιπεύουν. Στα σύνορα των δύο κόσμων, η φιγούρα του εξαθλιωμένου μετανάστη προορίζεται να αποτελέσει το φθηνό εργατικό δυναμικό στα γρανάζια της μηχανής.

Η ασφάλεια προσπαθεί να σταματήσει το χρόνο, την ιστορία. Είναι ένα σύστημα παγώματος του χρόνου, ακινητοποίησης και διατήρησης των δεδομένων συνθηκών. Αναγκαστικά αποτυχημένο, αφού η ιστορία δεν έχει τέλος, οι αντιθέσεις είναι όλες παρούσες και δρουν, είτε μέσα στην οποιαδήποτε «μηχανή» (όπου όσο αυξάνεται η ταχύτητα αυξάνεται και ο κίνδυνος ατυχήματος) είτε στην παραγωγή απόγνωσης των αποκλεισμένων, των υποταγμένων, των θλιμμένων. Η φαντασία, η πίστη στη δυνατότητα της πραγμάτωσης του ανέφικτου θα βρίσκουν πάντοτε τους τρόπους να διαμορφώνουν το χώρο της πράξης τους. Σε ατομικό ή πλανητικό επίπεδο η ασφάλεια είναι ανέφικτη, όπως κάθε ταυτότητα που συγκροτείται διά του αποκλεισμού του άλλου. Η ασφάλεια είναι ιδεολογία της γενικευμένης δυστυχίας του μοναχικού σύγχρονου ανθρώπου.

Η κυριαρχία δεν μπορεί πια να παράγει θετικές ιδεολογίες. Δεν μπορεί πια να διακηρύξει «ελευθερία-ισότητα-αδελφότητα», όπως τα κράτη του 19ου αιώνα στα πρότυπα της Γαλλικής Επανάστασης, δεν μπορεί να μιλήσει για ελευθερία στον ανταγωνισμό της αγοράς όπως οι παλαιοφιλελεύθεροι καπιταλιστές, δεν μπορεί να πουλήσει «ισότητα» στην παιδεία, την υγεία και τη στέγαση, όπως η πρώην εσοδ και οι δορυφόροι της, ούτε «ελευθερία στην κατανάλωση», ευτυχία και βόλεμα, όπως όλα λίγο πολύ τα «ανεπτυγμένα» κράτη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι πολιτικές για την οικονομία, τη δημοκρατία, τον πολιτισμό πείθουν ολοένα και λιγότερους. Οι ίσες ευκαιρίες του φιλελευθερισμού, τα «ανθρώπινα δικαιώματα» του κοινωνικού κράτους, οι πολυπολιτισμικές αξίες ολοκλήρωσαν τον κύκλο τους στην προπαγάνδα. Το ψέμα εξουθενώθηκε τόσο που δεν είναι καν πειστικό. Βρισκόμαστε στη διαδικασία παραγωγής του νέου ψέματος που θα είναι ταυτόχρονα και παλιό. Η ιδεολογία της ασφάλειας είναι μία βασική παράμετρος του, και αναδεικνύεται κεντρικά από την προπαγάνδα στην παρούσα ιστορική συγκυρία (μια ματιά στα δελτία ειδήσεων ή στους λόγους κάθε είδους αξιωματούχων αρκεί).

Το μόνο που μπορεί να παράγει η κυριαρχία είναι ιδεολογίες αμυντικές (ώστε να συγκαλύπτουν απροκάλυπτες αρπακτικές πρακτικές). Το δόγμα της ασφάλειας οχυρώνει την ατομική ιδιοκτησία, ακρογωνιαίο λίθο του καπιταλισμού. Δημιουργεί το καλύτερο συμβολικό περιβάλλον για οποιαδήποτε σύρραξη εναντίον κάποιου εχθρού, κατασκευάζει διάχυτους εχθρούς που απειλούν ταυτόχρονα και την ιδιοκτησία και το δικαίωμα σε αυτήν, συσπειρώνει γύρω απ' το φόβο, αναπαράγει το φόβο. Επιπλέον, το δόγμα της ασφάλειας κινεί μία ολόκληρη βιομηχανία προϊόντων και υπηρεσιών: τη στρατιωτική βιομηχανία – πυλώνα της οικονομικής αναπαραγωγής και των τεχνολογικών εφευρέσεων σε πολλούς τομείς–, τις υπηρεσίες επιτήρησης, παρακολούθησης και ελέγχου, την παραγωγή των αντίστοιχων προϊόντων, τη δόμηση και την αναμόρφωση της νομοθεσίας, κ.ο.κ.

Το διαρκές αίτημα της κυριαρχίας για την επιβολή της καπιταλιστικής σχέσης σ' ολόκληρο τον κόσμο, ακόμη και εκεί που υπήρχαν διαφορετικές ή δυσλειτουργικές μορφές κοινωνικής θέσμησης ή ουσιαστικές κοινωνικές αντιστάσεις, τίθεται σήμερα κάτω από τη σκεπή της ρητορικής περί ασφάλειας και του πολέμου κατά της τρομοκρατίας. Την ίδια στιγμή, στο εσωτερικό των δυτικών μητροπόλεων, το αντιτρομοκρατικό κλίμα καθίσταται το σημαντικότερο μέσο κοινωνικής πειθάρχησης. Είναι αυτό που νομιμοποιεί την ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση των μεθόδων και των μέσων ελέγχου, επιτήρησης και καταστολής. Η ασφάλεια δεν αναγνωρίζεται πλέον μόνο ως αναγκαία συνθήκη για τη βιωσιμότητα του συστήματος, αλλά ταυτίζεται ουσιαστικά με την υγεία του. Η εξουσία και τα συμφέροντα που συσπειρώνονται γύρω της ανάγεται σε πηγή δικαίου, σε αποκλειστικό διαχειριστή των νοημάτων που παράγονται.

Όσοι, τέλος, έρχονται αντιμέτωποι, λόγω θέσης ή επιλογής, στις κυριαρχικές προσαγές στο εσωτερικό του «ανεπτυγμένου» κόσμου, βρίσκονται απέναντι σε μια καταστολή που αναβαθμίζεται τόσο, ώστε μια αστυνομική επιχείρηση σε κάποια καπιταλιστική μητρόπολη να διαφέρει ελάχιστα από έναν περιφερειακό πόλεμο «χαμηλής έντασης». Όσο για τον ορισμό του τρομοκράτη και του εχθρού, αυτός χρησιμοποιείται με τρόπο ώστε να περιλαμβάνει όλους όσοι ελπίζουν να μετασχηματίσουν ή να ανατρέψουν την πολιτική, οικονομική και κοινωνική δομή των κοινωνιών, αλλά και για να νομιμοποιήσει την αρπακτικότητα της εξουσίας απέναντι σε κοινωνικές ομάδες ή και ολόκληρες περιοχές. Δεν είναι καθόλου τυχαίο που οι εχθροί αναγνωρίζονται σε κοινωνικές τάξεις ή πληθυσμούς που υφίστανται σε μεγαλύτερο βαθμό την εκμετάλλευση ή η παρουσία τους στέκεται εμπόδιο στα σχέδια της κυριαρχίας.

Στη σημερινή ιστορική συγκυρία οι άνθρωποι έχουν ελάχιστες έως μηδαμινές δυνατότητες να επιλέξουν και να δημιουργήσουν τη συνθήκη (την πραγματικότητα) στην οποία ζουν καθημερινά και αναπτύσσουν τις σχέσεις τους με τον κόσμο. Οι πολλαπλές επιλογές που προσφέρει η καπιταλιστική κοινωνία, αν εξεταστούν καλύτερα, γίνεται αντιληπτό ότι ουσιαστικά δεν πρόκειται για πολλές, αλλά για μία και μοναδική, η οποία υφίσταται σε διαφορετικές μορφές: αυτή της ζωής στον καπιταλισμό, ως παραγωγού και καταναλωτή εμπορευμάτων. Και αν κάποιος έχει τη φαινομενική δυνατότητα να επιλέξει σ' ένα ποσοστό τη ζωή τους και να ανταγωνιστούν για μια θέση στην κοινωνική ιεραρχία, κάποιος άλλος, που αποτελούν και τη μεγάλη πλειοψηφία, δεν έχουν ούτε καν αυτή. Ο παγκόσμιος καταμερισμός του παραγωγικού συστήματος τους επιφυλάσσει μια ζωή στην εξαθλίωση, τον πόλεμο και τη στέρση. Ο καπιταλισμός αυτή τη στιγμή επικρατεί ως μονόδρομος, γι' αυτό και γίνεται τόσο εύκολα αποδεκτός. Η αναγνώριση αυτής της συνθήκης είτε επιφέρει την επιθυμία της επαναστατικής αλλαγής είτε καταλήγει στη θρησκευτική-θεραπευτική αγορά, σε αυτοκαταστροφικές τάσεις, στο μηδενισμό και την παράνοια.

Βρισκόμαστε μπροστά σε ένα ερώτημα ανθρωπίνης φύσης: άραγε ο άνθρωπος «προτιμά» να ζει σε ένα σταθερό και ασφαλές περιβάλλον, γεμάτος βεβαιότητες για τα ερωτήματα της ζωής, ελαχιστοποιώντας τους κινδύνους, ή προτιμά να αφεθεί στις τυχαίες αλληλεπιδράσεις με τον κόσμο, ζώντας στην αβεβαιότητα, το τυχαίο και τους πιθανούς κινδύνους; Το δίπολο, όπως τίθεται, είναι ιδιαίτερα παραπλανητικό. Δεν υπάρχει μια σταθερή διιστορική ανθρωπίνη φύση. Η ψυχική και κοινωνική συμπεριφορά του ανθρώπου, ο τρόπος αλληλεπίδρασής του με τον εαυτό του και τον κόσμο, διαμορφώνονται από την ιστορική συγκυρία και η ιστορική συγκυρία, ταυτόχρονα, από την ανθρωπίνη δραστηριότητα. Γενικά, ο άνθρωπος σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να ζήσει σε καθεστώς απόλυτης ασφάλειας και βεβαιότητας. Το μέλλον πάντοτε θα είναι άγνωστο, βασικά ερωτήματα για την ύπαρξη και τον κόσμο θα παραμένουν αναπάντητα και θα περιμένουν τις εφήμερες απαντήσεις τους. Και αν η κοινωνική συνθήκη μάς σπρώχνει στην εξατομίκευση και μας εμποτίζει με το φόβο που προκαλεί η μοναξιά και το αίσθημα αδυναμίας μπροστά στην παντοδυναμία της εξουσίας, πάντοτε θα υπάρχουν μπροστά και δίπλα μας οι διαδρομές της ελεύθερης συνεργασίας, της κοινότητας, της αλληλεγγύης και του αυτοκαθορισμού να μας παρέχουν μια άλλου τύπου ασφάλεια μπροστά σ' έναν απροσδιόριστο κόσμο κινδύνων και εκπλήξεων. Τελικά είναι και οι μόνες που αξίζει να αναζητηθούν.

"Προτιμότερο ελεύθερο ελάφι στο δάσος με τους λύκους, παρά σ' ένα κλουβί με εξασφαλισμένο φαγητό και ύπνο."

Η ασφάλεια λέει: «Όμορφα παιδιά η όμορφη περιπέτεια τέλειωσε». Όμως εμείς δεν θέλουμε να το πιστέψουμε ποτέ.

Εσωτερικός Εχθρός

2/6/2002